

STÄMNINGSFULLT. Anna Ocklind Raask på begravningsbyrån Systrarna Ocklind förbereder en begravning på Carlshälls gård på Långholmen i Stockholm. De brukar vara på plats ungefär en timme innan ceremonins början för att förbereda blommor och annat. Kistan på bilden är tom.

Annorlunda avsked

Begravningar omsätter drygt 2,5 miljarder kronor i Sverige varje år. Pandemin har tvingat den konservativa branschen att snabbt ställa om. Är den digitala begravningen här för att stanna?

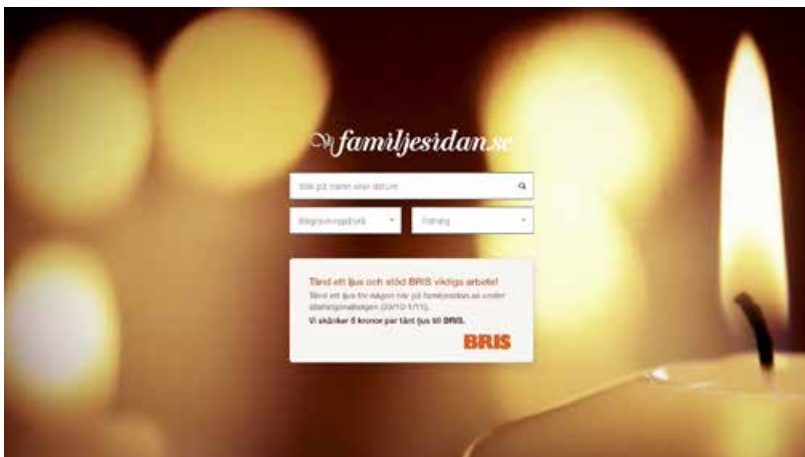
JOHANNA LUNDSGÅRD (TEXT) & GUSTAF MÅNSSON (FOTO)

FOTO: JANERIK HENRIKSSON/TT

PÅ DISTANS. Livesända begravningar förekom tidigare i mycket sällsynta fall. Sedan i våras sänds drygt 250 begravningar live varje månad. Cereemonin streamas på den avlidnas minnessida, så att gästerna kan följa den online, i realtid.

FÖR ANHÖRIGA. Många begravningsbyråer erbjuder numera möjligheten att tända ett ljus digitalt. Familjesidan.se drivs av Sveriges Begravningsbyråers Förbund och det finns ungefär 400 000 dödsannonser att söka bland.

»Livesända begravningar kommer fortsätta att finnas kvar även efter pandemin. Livesändningen kan tillfredsställa många behov.«

Ulf Lernéus, förbundsledare på Sveriges Auktoriserade Begravningsbyråer.

På Sveriges Begravningsbyråers Förbunds hemsida Livsarkivet fyller man enkelt i önskemål för sin egen begravning. Med enkla kryssa-

i-alternativ och rutor kan du fritt beskriva hur du vill föras till din sista vila. Ett bildspel visar inspirationsbilder på olika typer av kistor och ceremonier.

Kryssa i om du vill jordbegravas, kremas eller överlåta frågan till dina närstående. Det finns ett stort antal kistor och urnor att välja på.

Har du speciella önskemål beskriv dem nedan. Kryssa i om du vill ha svepningsdräkt eller egna kläder.

Det är lätt att glömma att minnesstunden är en viktig del av begravningen. Varför inte välja ditt favoritställe där du vill att dina vänner samlas och minns dig?

Från april till augusti i år har antalet personer som använt Livsarkivet konstant varit mer än dubbelt så högt som normalt. Den pågående pandemin och vårens höga dödstal har ställt frågor om död och begravning på sin spets.

Under våren och sommaren fylldes dödsannonsernas sista rader med meningar som "Minnesstund hålls längre fram", "Begravning sker i stillhet för de närmaste" och "Tänd ett ljus på hemsidan". "Begravningen kan också följas via livesändning" är också en mening som förekommit frekvent.

"Livesända begravningar kommer fortsätta att finnas kvar även efter pandemin. Det som har blivit tydligt är att man märker behovet av att kunna livesända, många har till exempel barn och barnbarn som bor utomlands och inte kan närvara. Andra är

kanske rörelsehindrade eller kan av andra anledningar inte vara med. Livesändningen kan tillfredsställa många behov", säger

Ulf Lernéus som är förbundsledare på Sveriges Auktoriserade Begravningsbyråer.

Livesända begravningar, som tidigare arrangerades i sällsynta fall, har mångdubblats. Sedan april ligger siffran stadigt på 250 livesändningar i månaden, enligt

statistik från Sveriges Auktoriserade Begravningsbyråer. De anslutna byråerna i SAB sköter drygt hälften av alla begravningar i Sverige.

"Begravningar avspeglar det samhälle och den tid vi lever i. De är ett facit på hur ett samhälle ser ut och mår", säger förbundsledaren Ulf Lernéus.

"Långt tillbaka i tiden, när vi levde på landet, var begravningarna väldigt offentliga. Vi hade bättre kontakt med varandra och släkt och vänner. Sedan vi flyttade in till städerna sluter färre upp kring begravningen, det kan vi se på antalet gäster."

I början av 1990-talet kom det i genomsnitt 49 personer till varje begravning, 2019 låg siffran på 24.

"Vi har inte haft tid att gå på begravningar. Vi har tappat kontakten och umgås inte på ett lika nära sätt, vilket också gjort att vi tappat gäster. Begravningarna har blivit mer familjära, samtidigt som familjerna har vuxit har antal gäster minskat. Kärnfamiljen kan i dag vara 14–16 personer, den har vuxit kolossalt mycket."

Direkt från sjukhus till krematorie

För tre år sedan blev fenomenet "direktare" uppmärksammat i medier efter att det togs med i nyordlistan. Direktare kallas en ►

SÅ MYCKET KOSTAR EN BEGRAVNING

► Vanligtvis kostar en begravning mellan 18 000 kr och 26 000 kr. Då ingår i beräkningen kista, kistdekoration, nödvändiga transporter och bärare, dödsannons, ceremoni samt en enkelare förtäring. Även begravningsbyråns arbets-

kostnader samt eventuella församlingsavgifter och hyra av lokal vid minnesstund. Eventuell gravsten och bouppteckning tillkommer.

► En gravsten kostar från cirka 5 000 kronor och uppåt, en bouppteckning från 4 500 kronor.

Priset på olika begravningar varierar och någon övre prisgräns finns egentligen inte.

► Den absolut enklaste begravningen kostar ungefär 7 000 kr. Då har man valt bort begravningsceremoni och det mesta annat, utom en

enkel kista och transport till närmaste krematorium. Nödvändiga handlingar och begravningsbyråns arbetskostnad ingår dock.

FRIDFULLT. Skogskyrkogårdens minneslund i Stockholm invigdes 1961, ungefär hälften av alla stockholmare väljer att spridas i minneslund.

KREMERING. En kista tas ut från kylrummet för kremering i Nya Krematoriet på Skogskyrkogården. I dag kremeras 80 procent av de avlidna i Sverige.

BEGRAVNINGSTRADITION I SVERIGE

Under stenåldern begravdes de döda i Sverige i hällkistor ovan jord. Under bronsåldern brändes de. Först under järnåldern började vi gräva ned de döda i jorden, en praktik som från och med att Sverige kristnades kring 1000-talet var den enda formen av gravsättning i landet.

1880-talet: Kremering införs. Sågs som en modernitet som borgerligheten plockade upp. Har blivit populärt framför allt i modern tid. I dag kremeras 80 procent av de avlidna i Sverige, i Stockholm drygt 90 procent. Metoden är historiskt främmande inom både kristendomen, judendomen och islam.

1924: Sveriges första och Nordens största kolumbarium, ett gravvalv för förvaring av urnor, invigs i Sverige

under Gustav Vasa kyrka vid Odenplan.

1930-tal: Kyrklig begravning var fram till 1926 obligatorisk för medlemmar i Svenska kyrkan. Då anordnades de första borgerliga begravningarna, som blev vanligare under efterkrigstiden.

1959: De första minneslundarna, en avgränsad plats på kyrkogården för diskret och anonym nedgrävning eller spridning av aska, skapas i Sverige. Först ut är Malmö och Västerås, den första i Stockholm var på Skogskyrkogården och den invigdes 1961.

2010-tal: Askgravlundar blir populära och upprättas på flera håll i landet. En askgravlund är inte lika anonym som en minneslund, samtidigt som det inte krävs någon skötsel av gravplatsen av den avlidnes anhöriga.

► ceremonilös gravsättning, där den avlidne transporteras direkt från sjukhuset till krematoriet. Askan sprids eller begravs sedan utan att någon anhörig är närvarande. Förra året begravdes åtta procent utan någon ceremoni, men när pandemin slog till i våras ökade siffran till 14,5 procent. Under årets tredje kvartal har siffran gått ned något, till 11 procent. Vanligast är det i Stockholm, där en tiondel av alla begravningar är direktare.

”Vi har aldrig haft så mycket ensamhushåll. Det präglar såklart begravningarna. Det är inte alla som får någon begravning, alla vill heller inte ha någon”, säger Ulf Lernéus.

”En sista möjlighet till farväl”

Samtidigt menar experter att ceremonier för att ta farväl av den som har dött är en viktig del i sorgearbetet. Ritualen och minnet av den kan hjälpa till att göra så att det som har hänt känns mer verkligt. Under en pressträff i maj pratade demokrati- och kulturminister **AMANDA LIND** om vikten av att hålla begravningsverksamheten igång trots restriktionerna på grund av pandemin.

”Det ligger i människans natur att vilja säga hej då. Tänk dig att någon reser sig upp från ett kalas utan att säga hej då, då blir vi lite förbannade. En begravning är den sista möjligheten att få ta farväl, och behovet är väldigt starkt. Antalet som väljer att inte ha begravning ökar samtidigt. Hur deras sorgprocess ser ut kan man ju fråga sig”, säger Ulf Lernéus.

Även akt med urna är ett alternativ till

den klassiska begravningen som blivit mer populärt. I Sverige är det lagstadgat att begravningen ska ske inom 30 dagar efter dödsfallet, men om kistan blivit kremerad kan gravsättningen och begravningsakten ske inom ett år. Det ger också mer frihet att välja var själva ceremonin ska hållas.

Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder, vilket inte minst märks på våra begravningar. I takt med att det blivit allt vanligare att gå ur Svenska kyrkan, har också borgerliga begravningar blivit mer efterfrågat.

Som folkbokförd i Sverige med beskattningsbar inkomst betalar du för din begravning varje dag. Begravningsavgiften kostar 25 öre per intjänad hundralapp, och betalas av alla. För en person som tjänar 350 000 kr om året innebär det en avgift om 875 kr per år, eller 73 kr per månad. Begravningsavgiften täcker bland annat kremering, gravsättning, gravplats i 25 år, samt skötsel av allmänna ytor på kyrkogården.

Begravningsbranschen i Sverige omsätter drygt 2,5 miljarder kronor varje år, där Fonuskoncernen står för ungefär en tredjedel av marknaden. Enligt prognoser från SCB kommer dödstalen öka i Sverige, framför allt när de födda på 1940-talet går bort. Och när dödstalen stiger pekar allt på att även marknaden växer.

24 byråer bildar Klarahill

Konkurrensen är hård, men de senaste åren har den historiskt traditionella branschen utmanats av nya spelare. Ett exempel är ►

»Vi tror att ceremonin kommer flytta ut mer på nätet. Det blir större interaktion mellan den avlidne och dennes släkt och vänner. Digitala minnessidor där folk skriver hälsningar, laddar upp bilder och filmer kommer bli större.«

Jakob Nordström, vd och grundare på Lavendla.

◀ BYTTE BANA. Sofia Ocklind Rastbäck arbetade tidigare som formgivare innan hon startade begravningsbyrå tillsammans med sin syster. »Som begravningsrådgivare och officiant får jag möjlighet att göra skillnad på riktigt», säger hon.

► finansmannen **RUNE ANDERSSON**, vars bolag Mellby Gård är huvudägare i begravningsbyrån Klarahill. Klarahill består av 24 byråer, och har som uttalat mål att konkurrera med Fonus.

Digitala bolag med Lavendla, Fenix och Funera är också relativt nya fenomen, där den senare genomgick en rekonstruktion för två år sedan. Samma år startade Fonus sin egna digitala variant, Farväl.se.

»Jag kom i kontakt med begravningsbranschen och tyckte den var väldigt intressant. Det hade inte hänt speciellt mycket i branschen digitaliseringsmässigt. Det finns en stor aktör i branschen som visserligen är duktig, men som tjänar på att arbeta som den alltid gjort. Jag tycker det finns jättepotential med det digitala, det blir mer på de anhörigas villkor», säger **JAKOB NORDSTRÖM** som är vd för och grundare av Lavendla.

Han har ett förflutet som professionell golfspelare, och startade Lavendla efter tre år på Handelshögskolan i Stockholm. När så pandemin kom i våras, stod bland annat Lavendla helt plötsligt med en affärsidé som passade situationen: begravningsbyråer som inte kräver några fysiska möten.

På den digitala byrån arbetar kring 120 frilansande begravningsrådgivare och jurister, ungefär hälften på deltid. Förra året omsatte Lavendla 39 miljoner kronor och gjorde en förlust på 5 Mkr. I år spår vd Jakob Nordström omsättningstillväxt på drygt 60 procent.

Jakob Nordström uppskattar en ökning i antal ärenden sedan april, till 120 procent. Från att knappt ha haft några livesända begravningar är det i dag 10 procent av alla ceremonier som sänds. I maj tog Lavendla in drygt 20 Mkr i riskkapital från de redan befintliga ägarna, med riskkapitalbolagen Bonnier Ventures och Eequity i spetsen.

»Vi tror att ceremonin kommer flytta ut mer på nätet, och att det inte längre kommer vara begränsat till ett fysiskt evenemang. Det blir större interaktion mellan den avlidne och dennes släkt och vänner. Digitala minnessidor där man kan skriva hälsningar, ladda upp bilder och filmer kommer bli större. Det är en del av sorgeprocessen. Det är jätteviktigt att det ►

Ny årgång ute i butik nu!

**Gustave Lorentz
Gewurztraminer Réserve**
Nr 5244 • 109,- • 14,5% • 750ml

**Gustave Lorentz Riesling
Reserve 2018**
Nr 22257 • 109,- • 12,5% • 750ml

folkfolk
www.folkfolk.se

Alkohol kan skada din hälsa.

ALTERNATIVA BEGRAVNINGSSÄTT

Askan efter en avliden person i Sverige måste gravsättas. Man kan få tillstånd att strö för vinden eller över vattnet. Till skillnad från många andra länder har Sverige hårda bestämmelser för hur askan får hanteras. Att bryta mot dessa bestämmelser kan ge fängelse i upp till sex månader.

Kompostering

Företaget Recompose hoppas bli det första som erbjuder mänsklig kompostering, med start i februari 2021. Kroppen placeras i ett kärl med flis och växtmaterial, för att sedan roteras långsamt medan mikrober bryter ned den. Drygt 30 dagar senare har kvarlevorna blivit till mull, som anhöriga kan använda till exempelvis att plantera ett träd.

Enligt Recompose sparar deras metod in mer än ett ton koldioxid jämfört med kremering, och är mer miljövänlig än en jordbegravning.

Diamantpressning

Bland annat i Österrike erbjuder företaget Algordanza att återvinna döda kroppar genom att hetta upp askan, som sedan pressas samman till grafit, för att därefter omvandlas till en diamant. Flera utseenden på stenen kan väljas, här syns modellen "Brilliant".

Promession

Metoden går ut på att den avlidne fryses ned till minus 196 grader för att sedan skakas sönder till ett pulver och avslutningsvis frystorkas. Metoden är dock fortfarande obeprövad.

► digitala får större plats", säger Jakob Nordström.

"Vi upptäckte en helande kraft"

För några år sedan gick, av en slump, flera anhöriga till systrarna **ANNA OCKLIND RAASK** och **SOFIA OCKLIND RASTBÄCK** bort på kort tid. Under ett år gick de på sju begravningar.

Sittandes på golvet i garderoben bland mammans och pappans julbrev, bilder, sånghäften från fester, brev till släkt och vänner runt om i världen, väcktes frågan vad de själva ville med sina liv.

"Det var mycket som hände på en gång. När vi var i den världen kände vi att vi inte kunde gå tillbaka. Samtidigt upptäckte vi den helande kraften i begravningen och mötena med människorna runt omkring. Det gav oss energi och idéer. I kaoset och sorgen väcktes konstigt nog någon slags inspiration", säger Anna Ocklind Raask.

Med hjälp av arvet från mamman kunde de ta tjänstledigt för att studera och praktisera på begravningsbyråer.

"Det är en ganska sluten bransch, så det var inte helt lätt. De flesta har avrätt oss från att starta eget. Att marknaden skulle vara mättad och att det är svårt att få kunder. Många klappar på axeln, lite "lilla vännen"-mentalitet", säger Sofia Ocklind Rastbäck.

Systrarna Ocklinds affärsidé är personliga begravningar, med musik, tal och miljöer som är mer individuellt anpassade efter personen som dött och dess anhöriga.

"Många undrar varför allt som har med begravningsbyråer att göra ska behöva vara så grått och trist. Många vet inte heller vad det finns för möjligheter. Det upplevde vi själva, att allt följer samma mall. Man är i en sårbar och chockartad situation när en nära har gått bort, där det kan vara svårt att veta vad man ska göra", säger Sofia Ocklind Rastbäck.

Sedan starten i våras har företaget rullat på bättre än de hade kunnat föreställa sig.

Klicka hem begravning – inte för alla

Frågan är vad digitaliseringen gör med vår redan komplicerade relation till döden. Enligt Anna Ocklind Raask och Sofia Ocklind Rastbäck är det personliga mötet viktigt.

"Vi märker på våra möten att det finns

ett behov att prata om det jobbiga, att de äntligen får göra det", säger Anna Ocklind Raask och fortsätter:

"Det är en stor trend att man ska kunna göra allt själv. Det är skönt att kunna klicka hem en begravning, men det passar inte alla. Vi tror att allt som sker mellan dödsfallet och begravningen är välgörande, även planeringen av begravningen."

I takt med att de borgerliga begravningarna minskar blir också möjligheterna större att välja en annorlunda plats. Systrarna Ocklind arbetar på att hitta mer alternativa lokaler att hålla begravningar i, och letar ständigt efter vackra rum.

"Det är inte så lätt att hitta alternativa lokaler som tar emot kista. Det är många som inte vill, och tycker det är lite olustigt", säger Sofia Ocklind Rastbäck.

Pandemin öppnar för samtal

Precis som Ulf Lernéus på SAB ser de att allt fler har en ceremoni med urna, men också att begravningen blir en förlängning av personens liv.

"Själva ceremonierna kan vara oerhört tunga, och det ska de få vara också. Men vi är måna om att det ska vara ett ljust avslut, någon slags tacksamhet för livet", säger Sofia Ocklind Rastbäck.

Anna Ocklind Raask och Sofia Ocklind Rastbäck upplever att fler vågar prata om döden på grund av pandemin, även om det fortfarande är ett ämne som många undviker.

"Vi vill inte befatta oss med döden och behöver inte göra det. I många religioner ser man döda på ett annat sätt. Vi undviker gärna det som är jobbigt. Vi fokuserar på det vi behöver just nu för att må bra. Det är svårt när man plötsligt konfronteras med det", säger Anna Ocklind Raask.

"Det fina med att prata om och arbeta med döden är att man tar vara på livet på ett annat sätt." ■

JOHANNA LUNDSGÅRD
johanna.lundsgard@di.se

